

Eğitimin Özgürleştirici Boyutu: Paulo Freire ve Richard Peters'ta Modern Eğitim Felsefesinin Temelleri

Buket Kayışlı Arkadaş¹

ORCID: 0000-0002-1083-7002

DOI: 10.55256/TEMASA.1807569

Öz

Bu çalışma, modern eğitim felsefesinin özgürleştirici boyutunu Paulo Freire ve Richard S. Peters'in görüşleri üzerinden felsefi bir çözümlemeyle ele almaktadır. Her iki düşünür de eğitimi yalnızca bilgi aktarımı değil, bireyin bilinçlenmesi, özerkleşmesi ve toplumsal dönüşüme etkin katılımı açısından bir özgürleşme pratiği olarak değerlendirmiştir. Freire'nin ezilenlerin pedagojisi yaklaşımı, öğrenciyi bilginin pasif alıcısı değil, eleştirel bilinç ve praxis yoluyla dönüştürücü bir özne olarak konumlandırır. Peters ise eğitimi, ahlaki akıl yürütme, rasyonalite ve eleştirel düşünme ilkeleri üzerine temellendirir; özgürleşmenin bireyin kendi aklını kullanabilme kapasitesine dayandığını savunur. Çalışmada özgürleşme, eleştirel pedagojinin merkezinde yer alan bir kavram olarak, bireyin düşünsel ve ahlaki özerkliğini geliştiren bir süreç biçiminde ele alınmaktadır. Araştırma, nitel doküman analizi yaklaşımıyla yürütülmüş olup, Freire ve Peters'in metinleri arasında felsefi karşılaştırma yöntemine dayanmaktadır. Bu çerçevede, felsefi temellerin eğitim politikalarında, öğretmen yetiştirme programlarında ve müfredat tasarımlarında daha görünür kılınması gerektiği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, eğitimin bireysel ve toplumsal düzeyde özgürleşmeye hizmet edebilmesi için eleştirel düşünme, etik sorumluluk ve demokratik katılım ilkelerinin merkeze alınması gerektiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Paulo Freire, Richard Peters, Özgürleştirici Eğitim, Modern Eğitim Felsefesi, Eleştirel Pedagoji, Praxis.

The Emancipatory Dimension of Education: Modern Foundations of Educational Philosophy in Paulo Freire and Richard S. Peters

Abstract

This article presents a philosophical analysis of the liberating dimension of modern educational philosophy through the ideas of Paulo Freire and Richard S. Peters. Both thinkers regard education not merely as the transmission of knowledge but as a practice of emancipation that enables individual awareness, autonomy, and active participation in social transformation. Freire's pedagogy of the oppressed positions the learner not as a passive recipient of information but as a transformative subject who co-creates knowledge through critical consciousness and praxis. Peters, on the other hand, grounds education in moral reasoning, rationality, and critical reflection, arguing that true freedom lies in one's ability to use reason autonomously. The study approaches emancipation as a central concept in critical pedagogy and interprets it as a process that develops intellectual and moral autonomy in the individual. Employing a qualitative document analysis, the research is based on a comparative philosophical examination of Freire's and Peters's works. In this context, it emphasizes the necessity of making philosophical foundations more visible in educational policies, teacher education programs, and curriculum design. In conclusion, it is argued that education can serve both individual and collective liberation only when critical thinking, ethical responsibility, and democratic participation are placed at its core.

Keywords: Paulo Freire, Richard Peters, Liberating Education, Modern Educational Philosophy, Critical Pedagogy, Praxis.

¹ Arş. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. buket.kayisli@inonu.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada, modern eğitim felsefesinin iki farklı fakat birbirini tamamlayıcı paradigmasını temsil eden Paulo Freire'in (1921–1997) özgürleştirici eğitim (eleştirel pedagoji) yaklaşımı ile Richard S. Peters'in (1919–2011) analitik eğitim felsefesini karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Araştırmanın amacı, felsefi eğitim literatüründe çoğunlukla ayrı biçimlerde ele alınan bu iki düşünürün özgürleşme kavrayışlarını aynı kavramsal düzlemde tartışarak modern eğitim felsefesinin normatif dayanaklarını yeniden üretmektir.

İnsanın hem bireysel hem toplumsal düzeyde dönüşüm potansiyeline dayanan Freire'ci eğitim anlayışı, eğitimi eleştirel bilincin gelişimini sağlayan bir özgürleşme aracı ve süreci olarak görür. Bu yaklaşım, öğrencileri ve toplulukları daha insancıl ve adil bir dünya yaratma mücadelesine dâhil etmeyi amaçlar. Eleştirel pedagojinin temel işlevi, bireyleri mevcut eşitsiz sosyal ilişkileri dönüştürebilen özneler hâline getirmektir. Freire'a göre eğitim, baskının devamını desteklemek ya da insan özgürleşmesi için çalışmak üzere politik bir süreçtir; dolayısıyla hiçbir zaman nötr değildir.

Bu özgürleşmecî vizyonun kökleri, Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuram geleneğine dayanır² ve eğitimi, bireyin dünyayı adlandırma ve dönüştürme eyleminin ayrılmaz bir parçası olarak ele alır.³ Böyle bir öğrenme süreci, salt bilgi aktarımını değil, bireyin ontolojik ve 'tamamlanmamış' bir varlık olarak daha insancıl olmaya yönelmesini hedefler. Freire'in radikal eğitim felsefesi, varoluşçuluk, fenomenoloji, Hegel diyalektiği ve tarihsel materyalizm gibi çeşitli felsefi geleneklerle beslenmiştir.

Bu dönüştürücü bakış açısı, geleneksel eğitim sistemine yöneltilen eleştirilerin de merkezinde yer alır. "Bankacı eğitim modeli" olarak adlandırdığı bu sistemde öğrenciler, öğretmen tarafından doldurulacak 'kaplar' hâline gelir ve yaratıcılıktan uzak, edilgen bir konuma indirgenir.⁴ Buna karşılık Freire, öğrenenlerin dünyayı durağan değil, dönüştürülebilir bir gerçeklik olarak kavramalarını sağlayan "problem-ortaya koyan eğitim"i savunur. Böylece özgürleştirici eğitim, bireyleri yaşamları üzerindeki baskıcı yapıları dönüştürme sürecine aktif katılımcılar olarak dâhil eder. Bu süreç, eleştirel bilinç kazanmayı ve toplumsal, politik ve ekonomik çelişkileri algılayıp bu baskıcı unsurlara karşı eylemde bulunmayı içerir.⁵

Eleştirel pedagoji geleneğinde Freire'in düşüncesi, baskı altındaki topluluklara politik bir ses kazandıran en etkili örneklerden biri olarak öne çıkar. Onun eğitim anlayışı, bireylerin kendi sözlerini söyleme hakkını⁶ geri kazanmalarına aracılık eder ve diyalojik etkileşimle dönüştürücü eylemi teşvik eder. Bu yaklaşım, Brezilya'daki okuma-yazma seferberliklerinde köylülerin ve yetişkinlerin eleştirel okuryazarlığı ve toplumsal farkındalığı yoluyla güçlenmelerine katkı sağlamıştır.⁷ Freire'in praxis kavramı, yansıma ve eylemin birliğini zorunlu kılar; bu birlik olmadan eylem salt aktivizm olur, teoriye dayanmayan yansıma ise boş laf (verbalism) hâline gelir.⁸

Bu yani praxis temelli özgürleşme anlayışının karşısında, R. S. Peters analitik felsefenin kavramsal titizliğiyle eğitimi rasyonel ve içsel değer ekseninde temellendirir. Peters, analitik yaklaşımını, eğitimle ilgili kavramların anlamlarını, mantıksal ayrımlarını ve ilişkilerini çözümlemek için kullanmıştır. Eğitimi "değerli bir yaşam biçimine başlatma" olarak tanımlayan Peters'a göre bilgi, ancak anlaşılma ve içselleştirilme süreçleriyle değer kazanır. Bu yaklaşımın merkezinde yer alan rasyonel yaşam ideali, akılcılık ve hakikat kaygısını eğitimin ahlaki temel taşları

² David Held, *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas* (Berkeley: University of California Press, 2014), 15.

³ Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 30th anniversary ed. (New York: Continuum, 2000), 88.

⁴ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 72.

⁵ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 12.

⁶ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 88.

⁷ Olena Budnyk, Dovbnya ve Kovalchuk, "Paulo Freire's Critical Pedagogy and Modern Rural Education," *Revista Brasileira de Educação do Campo* 8, (2023): e16480, 1.

⁸ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 126, 211.

hâline getirir.⁹ Bu bağlamda Peters'in analitik yaklaşımı, Freire'nin praxis merkezli özgürleşme modeline rasyonel ve etik bir denge sağlamaktadır.¹⁰

Bu karşılaştırmalı çözümleme, modern eğitim felsefesinde ahlaki ve politik yönelimlerin bir arada nasıl yeni-den düşünülebileceğine dair yeni bir kavramsal çerçeve önermektedir. Çalışma, Freire'in dönüştürücü praxis anlayışını Peters'in rasyonel-ahlaki çözümlemesiyle birlikte ele alarak, özgürleşme ve rasyonalite arasındaki karşıtlığın aslında tamamlayıcı bir birlik oluşturabileceğini ortaya koymaktadır. Bu birlik, öğretmen eğitimi açısından hem eleştirel bilinç geliştiren hem de akılcı temellere dayalı etik kararlar verebilen bir öğretmen modelinin gerekliliğine işaret eder. Müfredat açısından ise bilgi aktarımına indirgenmiş öğretim biçimlerinin ötesine geçerek, öğrencinin düşünsel özerkliğini ve ahlaki sorumluluğunu birlikte geliştiren bir eğitim anlayışının temellerini güçlendirir.

1. Eğitimde Ahlakî Özerklik, Eleştirel Bilinç ve Toplumsal Dönüşüm Tartışmaları

Modern eğitim felsefesinin en yoğun tartışma alanlarından biri, eğitimin bireysel ahlaki özerkliği ne ölçüde teşvik etmesi gerektiği ve bu özerkliğin toplumsal dönüşümle nasıl bütünleştiği sorunudur. Bu tartışma, bireyin özgürleşmesini yalnızca içsel bir ahlaki süreç olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir pratik olarak gören düşünürler arasında belirginleşir. Freire, eğitimin amacını, öğrencileri pasif nesneler olmaktan çıkarıp, kendi tarihlerini yaratan özneler haline getirmek olarak belirler.¹¹ Bu dönüşümün anahtarı eleştirel bilinç olup, bireyin kendi varlığını çevreleyen sosyo-politik ve ekonomik çelişkileri eleştirel biçimde algılama yeteneğini geliştirir.¹² Freire'a göre, bireyin kendi üzerine eleştirel yansıma yapma kapasitesi, eylemle birleşerek praxisi oluşturur; bu da özgürleşmenin vazgeçilmez koşuludur.¹³ Bu anlamda ahlaki özerklik, bireyin kadercilikten sıyrılarak dünyayı dönüştürme eylemine aktif biçimde katılabilme yetisini temsil eder.

Toplumsal dönüşüm çabası, Freire'in Eleştirel Pedagojisi'ni radikal bir aktivizm felsefesine bağlar.¹⁴ Eleştirel akademisyen veya aktivistin görevi, eğitimin sömürü ve tahakküm ilişkileriyle bağlantılarını görünür kılmak ve ileri-ci sosyal hareketlerle uyum içinde hareket etmektir.¹⁵ Bu bağlamda eleştirel teori, soyut ideallerin ötesine geçerek, maddi gerçekliklerle doğrudan temas etmeyi ve ezilenlerin sesini duyurmayı hedefler.¹⁶ Bu anlayış, akademisyenin "balkonda yaşayan" tarafsız aydın rolünü reddeder; zira aydınların çabaları, dünyanın geleceği tehlikedeysen nötr kalmaz.¹⁷ McLaren (1999),¹⁸ Freire'nin pedagojisinin akademisyene yalnızca düşünme değil, eyleme geçme sorumluluğu yüklediğini vurgular. Dolayısıyla, Freire'in özgürleşmecî pedagojisi, eğitimi yalnızca bireyin değil, toplumun da ahlaki sorumluluk alanı hâline getirir. Her iki düşünür için de eğitimin nihai amacı, bireyin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda ahlaki kapasitesinin geliştirilmesidir; bu da eğitimin etik bir pratik olarak ele alınmasını zorunlu kılar.

Bu noktada, Freire'in özgürleşmecî pedagojisiyle Peters'in rasyonel eğitim felsefesi arasındaki temel fark, özgürlüğün toplumsal mı yoksa bireysel mi temellendiği sorusunda belirginleşir. Buna karşılık, R. S. Peters'in yaklaşımı, ahlaki özerkliği bireyin rasyonel bir yaşam sürme ve kendi kaderini bilinçli seçimlerle belirleme potansiyeli olarak temellendirir. Ancak Peters, bu özerkliğin insanın sosyal doğası ve ortak kavramlar aracılığıyla kamusal zorlukları

⁹ Cuypers, *The Life of Reason*, 894-896.

¹⁰ Uğur Özgen, "Richard Peters: Pioneering Contributions to Educational Philosophy and Their Lasting Impact," *Synesis* 16, sayı: 4 (2024): 53.

¹¹ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 321.; Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 262.

¹² Budnyk, Dovbnya ve Kovalchuk, "Transformative Learning and Critical Consciousness," 75, 109.; Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 81, 83.

¹³ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 249, 283.; Paulo Freire, *Education for Critical Consciousness* (New York: Seabury Press, 1994), 24.

¹⁴ Apple, *Education and Power*, 17.

¹⁵ Apple, *Education and Power*, 15, 37.

¹⁶ Apple, *Education and Power*, 19.

¹⁷ Karl Mannheim, *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge* (London: Routledge & Kegan Paul, 1936).; Mikhail Bakhtin, *Rabelais and His World* (Cambridge, MA: MIT Press, 1968).; cited in Michael W. Apple, *Education and Power*, 2nd ed. (New York: Routledge, 2011), 38.

¹⁸ Peter McLaren, "Freire, Critical Pedagogy and the Tasks of the Critical Scholar-Activist," *Studies in Education* 24, sayı: 3 (1999): 121-138.

kavrama yeteneğiyle dengelenmesi gerektiğini vurgular.¹⁹ Onun eğitim idealindeki rasyonellik, genellikle akılcı bir biçim oluşturmaya odaklanırken,²⁰ Freire'in dönüşüm vurgusu, bu formasyonun baskının ortadan kaldırılması ve adil bir toplum inşası için politikleştirilmesini zorunlu kılar.²¹ Bu çerçevede eğitim, hem bireyin aklını özgürleştiren bir epistemik etkinlik hem de toplumsal adaleti mümkün kılan ahlaki bir eylem alanı olarak kavranmalıdır.

2. Modern Eğitim Düşüncesinin Rasyonalite ve Demokrasi Temelleri

Modern eğitim düşüncesi, eğitimin nasıl demokratik bir toplumu besleyeceği ve bu süreçte rasyonelliğin rolünün ne olacağı sorularıyla derinden ilgilenir. Bu bağlamda modern pedagojik söylem, demokrasinin yalnızca bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda bir düşünme ve yaşam biçimi olarak nasıl geliştirilebileceğini tartışır. Freire'in eleştirel pedagojisi, eğitimi demokratikleşmenin temel taşı olarak diyalog üzerine kurar. Diyalog, öğretmenlerin otoritesinin özgürlüğün yanında yer almasını gerektiren ve katılımcıların bilgiyi karşılıklı olarak ürettiği bir epistemolojik ilişkidir.²² Freire, bankacı eğitimin aksine, diyalogik eğitimin öğrencileri pasif konumdan çıkararak demokratik süreçlere hazırlar.²³ Bu yaklaşım, öğrencilerin bilgiyi ezberlemek yerine üretme sürecine katıldığı ve eleştirel düşünmeyi deneyimlediği bir öğrenme biçimini teşvik eder.

Freire'in eleştirel düşünceye vurgusu, Descartes'in 'her şeyden şüphe edebilirim' ilkesine dayanan eleştirel rasyonalizmin izlerini taşır. Bu rasyonalizm, öğrencilerin bilgiye ve otoriteye eleştirel yaklaşmasını teşvik eder; aynı zamanda demokratik katılım için hayati olan sorgulama, algılama ve yansıtma yetilerini geliştirir.²⁴ Freire'nin yaklaşımı, özellikle kırsal topluluklarda öğrenenlerin kendi yaşam koşullarını sorgulamalarını sağlayan dönüştürücü bir potansiyel taşır.²⁵ Freire, bu felsefi mirası, modern eğitimi yalnızca aklın eğitimi değil, aynı zamanda vicdanın ve etik bilincin inşası olarak yeniden tanımlar.

Öte yandan, Freire'in düşüncesi modern toplumun yapısal zorluklarını, demokrasiye yönelik tehditlerini ve eşitsizlikleri eleştirel bir mercekten inceler. Ona göre, serbest bırakılmış kapitalizmin kitlesel eşitsizlikleri ve piyasa tiranlıklarını körüklediği bir dünyada, neoliberal kaderciliğe karşı çıkmak bir ahlaki zorunluluktur.²⁶ Freire'in pedagojinin radikalliği, özgürleşmeyi yalnızca bireysel bir içsel süreç değil, toplumsal yapıların dönüşümünü gerektiren politik bir eylem olarak konumlandırmasında yatar. Bu nedenle Freire, eğitim sürecini, bireylerin dünyayı dönüştürme yeteneğini geliştiren ve toplumsal adalet mücadelesine katılımı teşvik eden bir praxis alanı olarak görür.

Freire'in pedagoji, egemen kültürel biçimlere ve içeriğe radikal biçimde karşı-hegemonik bir meydan okuma niteliği taşır.²⁷ Bu karşı-hegemonik duruş, eğitimi yalnızca bilginin aktarımı değil, aynı zamanda adaletin yeniden inşası için bir mücadele alanı hâline getirir. Eğitim sistemleri, küreselleşme, neoliberal saldırılar ve postkolonyal dinamikler gibi zorluklarla başa çıkmak için eleştirel okuryazarlığı ve eleştirel bilinci bir "yeni eğitim felsefesi" olarak benimsemelidir.²⁸ Bu çerçevede, eleştirel pedagojinin güncel zorlukları arasında, eğitim kurumlarında artan ayrımcılık, siber zorbalık ve eşit olmayan eğitim erişimi gibi sorunlar öne çıkar.²⁹ Bu sorunlar, eğitimi yalnızca teknik bir beceri kazandırma süreci olarak değil, aynı zamanda insan onurunu ve eşitliği koruyan bir etik eylem alanı olarak

¹⁹ Cuypers, *The Life of Reason*, 34,182.

²⁰ Cuypers, *The Life of Reason*, 28.

²¹ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 245.

²² Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 233, 279, 284.

²³ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 270, 279.

²⁴ Budnyk, Dovbnya ve Kovalchuk, "Transformative Learning and Critical Consciousness," 75.

²⁵ P. Rao, "Paulo Freire's Critical Pedagogy and Modern Rural Education," *International Journal of Social Science Research* 11, sayı: 2 (2023): 77-88.

²⁶ Michael W. Apple, *Eğitim ve İktidar*, 2. bs. (New York: Routledge, 2011), 27.; B. Davis, *Inventions of Teaching: A Genealogy* (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2006).; Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi* (New York: Continuum, 2000), s. 246.

²⁷ Apple, *Education and Power*, 42.; T. Janes, P. Jones ve S. Morgan, "Günümüz Bağlamında Paulo Freire'nin Eleştirel Pedagojisini Yeniden Değerlendirmek," *International Journal of Educational Research* 118, (2023): 60.

²⁸ Budnyk, Dovbnya ve Kovalchuk, "Transformative Learning and Critical Consciousness," 66, 75, 81, 94.

²⁹ Budnyk, Dovbnya ve Kovalchuk, "Transformative Learning and Critical Consciousness," 66, 77, 88, 124.

yeniden düşünmeyi gerektirir.

Freire'in özgürleştirici vizyonu, eğitimi bilgi birikimiyle sınırlı bir süreçten çıkararak, toplumsal farkındalığı artıran ve insanın "özneleşme" sürecini destekleyen bir insani pratik hâline getirir.³⁰ Brezilya'daki okuma-yazma seferberliklerinden Latin Amerika'daki halk eğitim hareketlerine uzanan deneyimlerinde Freire, eğitimi bireyin dünyayı yeniden adlandırma eyleminin bir uzantısı olarak tanımlar.³¹ Bu nedenle diyalog, yalnızca bir iletişim biçimi değil, insanlaşmanın temel koşuludur; zira birey, diyalog yoluyla hem kendisini hem de başkalarını dönüştürür.

Freire'in en köklü eleştirisi, "bankacı eğitim modeli" olarak adlandırdığı, öğrencileri pasif bilgi alıcılarına dönüştüren öğretim biçimine yöneliktir. Bu modelde öğretmen "anlatıcı özne", öğrenciler ise "dinleyici nesneler" hâline gelir.³² Bu yapı, bilgiyi depolanan bir nesneye indirger ve yaratıcı düşünceyi bastırır. Freire'a göre bu model, öğrencilerin eleştirel bilinç geliştirmesini engelleyerek baskıcı güçlerin çıkarlarına hizmet eder. Bu nedenle özgürleştirici eğitim, "sorun-ortaya koyan eğitim" yoluyla bu döngüyü kırmak zorundadır.

Sorun-ortaya koyan eğitim, öğrencilerin yaşamlarını çevreleyen sosyal, politik ve ekonomik çelişkileri fark etmelerini ve bu farkındalığı dönüştürücü eyleme dönüştürmelerini sağlar.³³ Bu süreçte praxis, özgürleşmenin zorunlu koşuludur; çünkü yalnızca düşünmek değil, eyleme geçmek de gerekir. Yansıma olmadan eylem kör aktivizm olurken, eylemsiz yansıma boş lafa dönüşür (verbalism). Dolayısıyla, praxis bireyleri yalnızca dünyanın eleştirel gözlemcileri değil, onun sürekli yeniden yaratıcıları olarak konumlandırır.³⁴ Bu diyalojik ve praxis odaklı yaklaşım, Freire'in eğitimin doğası gereği politik olduğuna dair temel iddiasını güçlendirir. Eğitim ya baskının devamını destekler ya da insan özgürleşmesi için çalışır; arada tarafsız bir alan yoktur.³⁵ Lakin Freire'in eğitim anlayışı, bilgi üretimini yalnızca bilişsel bir etkinlik değil, sevgi ve diyalog aracılığıyla insani bir dayanışma biçimi olarak tanımlamaktadır.³⁶ Bu nedenle, öğretmenler ve akademisyenler yalnızca bilgi aktaran figürler değil, etik ve politik eylemin aktörleridir. Eleştirel teorisyen, görevinin yalnızca sömür ilişkilerini açıklamak olmadığını, aynı zamanda ezilenlerin kısa ve uzun vadeli çıkarlarını desteklemek için bilgi ve uzmanlığını dönüştürücü eylemlere yönlendirmesi gerektiğini bilir.³⁷ Bu, akademisyenin "balkonda yaşayan" bağlantısız aydın rolünü reddetmesini gerektirir; zira dünyanın geleceği tehlikedeysen kayıtsızlık, etik bir ihmal anlamına gelir.

Nihayetinde Freire'in özgürleşme felsefesi, insanın tamamlanmamış (uncompleted) bir varlık olduğu ve kendi eksikliğinin bilincinde olarak dünyayı dönüştürme sorumluluğu taşıdığı inancına dayanır. Bu insancıl vizyon, eğitimi yalnızca entelektüel gelişim değil, aynı zamanda insanın kendini gerçekleştirme ve başkalarıyla dayanışma süreci olarak yeniden tanımlar. Bilgi, bu anlamda, depolanan bir içerik değil, öğrencilerin kendi yaşamış deneyimleri üzerinden ortaklaşa ürettikleri bir bilgi biçimidir.³⁸ Freire'in pedagojisinin etik çerçevesi, derin sevgi, hoşgörü ve cesaret üzerine kuruludur; çünkü diyalog sevgi olmadan, insanlaşma ise dayanışma olmadan var olamaz.³⁹ Dolayısıyla Freire'in diyalog ve praxis merkezli pedagojisi, demokrasinin yalnızca bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda bir bilinç, bir etik duruş ve bir yaşam tarzı olduğunu vurgular.

³⁰ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 243.

³¹ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 88.; Freire, *Education for Critical Consciousness*, 86.

³² Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 228, 233, 303.; Freire, *Education for Critical Consciousness*, 54. Böylece kaynakça tutarlılığı sağlanır.

³³ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 246, 250.; Budnyk et al., "The Development of Critical Pedagogy," 75, 109.

³⁴ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 237, 277, 280.

³⁵ Apple, *Education and Power*, 1.

³⁶ "Profound Love and Dialogue: Paulo Freire and Liberation Education," *National Center for Biotechnology Information (PMC)*, (2023): 4.

³⁷ Apple, *Education and Power*, 15, 16, 31.

³⁸ Donaldo Macedo, "Introduction" in *Pedagogy of the Oppressed*, ed. Paulo Freire, 30th Anniversary (New York: Continuum, 2000), 11-28.

³⁹ William J. Harris ve Danielle Roter, "Paulo Freire's Legacy in Contemporary Pedagogy," *Journal of Educational Thought* 58, sayı: 2 (2024): 161.

3. Analitik Eğitim Felsefesi Geleneği ve Kavramsal Çözümlemeler

Paulo Freire'in eleştirel pedagojisinin praxis ve özgürleşme odaklı yaklaşımına karşılık olarak, Richard S. Peters, 1962'den 1970'lerin ortalarına kadar eğitim felsefesine yaptığı katkılarla bu disiplinin yönünü belirleyen analitik geleneğin öncüsü olmuştur. Peters, Oxford okulunun dilsel analiz mirasını eğitim felsefesine taşıyarak, bu alanda yeni bir "felsefe yapma biçimi" geliştirmiştir.⁴⁰

Profesyonel felsefeyi, kavramların disiplinli sınırlandırılması ve bilginin gerekçelerinin sabırla açıklanmasıyla ilgili soruların titizlikle incelenmesi olarak tanımlayan Peters, bu yöntemi eğitim kavramlarına uygulamıştır. Onun amacı, eğitimle ilgili felsefi kavramların yalnızca tanımlarını değil, aynı zamanda bu kavramların kullanıldığı bağlamlardaki normatif tutarlılığını ortaya koymaktır. Analitik yaklaşım, felsefi açıdan ilgi çekici kavramların anlamlarını, mantıksal ayrımlarını ve ilişkilerini inceleyerek, uygun kullanımları için gerekli ve yeterli koşulları belirlemeyi hedefler. Peters'ın felsefi sorgulamasının merkezinde iki temel ilke bulunur: kavramsal netlik ve gerekçelendirme.⁴¹ Bu metodolojik titizlik, eğitim felsefesini bağımsız ve sistematik bir alt disiplin hâline getirmiştir.

Bu analitik metodolojinin odağında, "eğitim" kavramının kendisinin anlam analizi yer alır. Peters, eğitimi; öğretim, talimat, eğitim ve büyüme kavramlarından ayırarak, onu "değerli bir yaşam biçimine başlatma" olarak tanımlar.⁴² Bu tanım üç koşula dayanır: eğitimin arzu edilir olması, anlama ile birleşmiş bilgi içermesi ve başlatılan faaliyetlerin içsel bir değere sahip olması. Dolayısıyla, Peters'a göre eğitim, araçsal bir amaçla değil, içsel olarak değerli bir faaliyet olarak anlaşılmalıdır.⁴³

Bu yaklaşım, eğitimin ahlaki boyutunu da içerir. Peters, "bütün eğitim ahlaki eğitimidir" diyerek, bilişsel gelişimin değer temellerinden bağımsız olamayacağını savunur. Bu görüş, onun liberal eğitim idealinden ayırt edilemeyen sentetik dünya görüşü anlayışının bir uzantısıdır.⁴⁴ Böylece Peters, özgürleşmeyi politik eylem değil, aklın olgunlaşması ve bireyin rasyonel özerkliği olarak kavramsallaştırır; bu yönüyle, Freire'in dönüştürücü pedagojisinin ahlaki-analitik karşıt kutbunu temsil eder.

4. Eğitimde Rasyonel Düşünme, Ahlaki Muhakeme ve Özerklik

Modern eğitim felsefesinde özgürleşme düşüncesi, yalnızca politik baskılardan kurtuluşu değil, aynı zamanda bireyin entelektüel ve ahlaki özerkliğini gerçekleştirmesini de içerir. Bu bağlamda Paulo Freire ve Richard S. Peters'ın yaklaşımları, farklı ontolojik temellerden hareket etseler de eğitimin özünü insanın kendi aklını ve vicdanını kullanma kapasitesini geliştirme süreci olarak görmeleri bakımından kesişir. Freire'in praxis temelli özgürleşme pedagojisi, bireyi toplumsal yapılar içinde dönüştürücü bir fail olarak konumlandırırken, Peters'ın analitik ve ahlaki formasyon odaklı yaklaşımı, bireyin rasyonel özerkliğini etik sorumlulukla birleştiren içsel bir özgürleşme modeli sunar. Her iki düşünür de eğitimin, insanın "daha insancıl bir varlık hâline gelmesi" sürecinde merkezi bir araç olduğu konusunda uzlaşır.

Freire'in diyalojik pedagojisi, eğitimi eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olmaktan çıkararak, toplumsal adaletin inşasında aktif bir rol üstlenmeye çağırır. Bu yönüyle onun özgürleşme anlayışı, epistemolojik olduğu kadar politik bir eylemdir: Birey, bilgi üretiminin öznesi hâline gelerek dünyayı dönüştürme gücünü kazanır.⁴⁵ Peters'ın özgürleşme anlayışı ise daha içkin bir nitelik taşır. O, insanın özgürleşmesini, aklın olgunlaşması ve ahlaki muhake-

⁴⁰ John White ve Patricia White, "Richard Peters and His Legacy," *London Review of Education* 20, sayı: 1 (2022): 197, 200.

⁴¹ White and White, "Richard Peters and His Legacy," 201, 220, 228.

⁴² R. S. Peters, *Education as Initiation* (London: George Allen & Unwin, 1964), 8.; Cuypers, *The Life of Reason*, 28, 168.; White and White, "Richard Peters and His Legacy," 205.

⁴³ Cuypers, "The Life of Reason," 28, 168.; White and White, "Richard Peters and His Legacy," 205.

⁴⁴ Cuypers, "The Life of Reason," 28, 169.

⁴⁵ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 88, 246.

me yeteneğinin gelişimiyle özdeşleştirir.⁴⁶ Freire'in dışsal baskılara karşı direnişle tanımladığı özgürleşme, Peters'te bireyin kendi bilişsel ve duygusal yetilerini ahlaki değerlere göre düzenleme süreci olarak içselleşir.

Bu iki perspektifin sentezinde, özgürleşmenin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarının tamamlayıcı olduğu görülür. Eğitim, bir yandan bireyin rasyonel özerkliğini ve ahlaki muhakeme yeteneğini güçlendirirken; diğer yandan bu yetilerin toplumsal dönüşüme yönelmesini sağlayan praxis bilincini kazandırmalıdır. Böyle bir sentez, eğitimi salt araçsal bir bilgi aktarımı sürecinden çıkarıp, insanın kendi yaşamı ve toplum üzerindeki sorumluluğunu fark ettiği etik bir bilinç alanı hâline getirir. Bu noktada, Peters'in "akılcı yaşam" ideali ile Freire'in "eleştirel bilinç" kavramı, eğitimin özünde yer alan ahlaki formasyonun iki farklı, ancak birbirini tamamlayan yüzünü temsil eder.

Eğitim, bu sentez içinde, bireyleri yalnızca düşünen değil, aynı zamanda hisseden, yargılayan ve eyleme geçen özneler olarak yetiştirme sorumluluğunu üstlenir. Freire'in praxis'i, Peters'in rasyonel tutkular kavramıyla birleştiğinde, eleştirel akıl ile etik duygunun aynı özgürleştirici potansiyeli paylaştığı görülür. Bu birlik, modern eğitimin hem epistemik sorumluluk hem de ahlaki yükümlülük taşıdığını ortaya koyar. Eğitimin görevi artık yalnızca bilginin doğruluğunu temin etmek değil, aynı zamanda bu bilginin insana ve topluma nasıl hizmet edeceğini sorgulamaktır.

Sonuç olarak, Freire'in özgürleştirici pedagojisi ile Peters'in rasyonel özerklik anlayışı, modern eğitim felsefesinde insanın kendini bilme ve kendini gerçekleştirme ideali etrafında birleşir. Eğitimin amacı, bireyleri yalnızca var olan dünyaya uyum sağlayan değil, onu eleştirel biçimde dönüştürebilen öznelerle dönüştürmektir. Bu anlamda özgürleşme, sadece dışsal zincirlerin kırılması değil, aklın, duygunun ve ahlaki bilincin bütünleştiği bir varoluş pratiğidir.

4.1. Eğitimin Amaçlarının Etik ve Epistemolojik Temeli

Eğitimin etik ve epistemolojik temelleri, Peters'in kavramsal analiz yaklaşımının ikinci ilkesi olan gerekçelendirme ihtiyacına dayanır. Peters, eğitimi, "değerli bir yaşam biçimine başlatma" olarak tanımlar ve bu doğrultuda hangi faaliyetlerin içsel olarak değerli olduğunu açıklama yükümlülüğünü üstlenir. Bilim, felsefe ve sanatı insanın entelektüel gelişimini derinleştiren uğraşlar arasında sayarken; yalnızca bedensel hazlara dayalı etkinlikleri bu kapsamın dışında tutar. Epistemolojik düzeyde ise, eğitimin amaçlarını temellendirmek için Kantçı bir argüman biçimi benimser: Eğitimin anlamını sorgulayan bir şüphecinin, "iyi nedenler" arayışıyla zaten akılcı sorgulamanın zeminine girmiş olduğunu savunur.⁴⁷ Bu tutum, rasyonel biçimin inşasını eğitimin biçimsel amacı olarak belirler.⁴⁸

Peters'in ahlaki ve rasyonel eğitimi, Stoacı bir dünya görüşünden izler taşır. Stoacılık, bir yanda insan koşullarını değiştirmeye yönelik şefkat temelli eylemi, diğer yanda değiştirilemeyi kabullenmeye dayalı hakikat ve akıl temelli dengeyi bütünleştirir.⁴⁹ Bu iki değer, bireyin akılcı yaşamın bilincine ulaşmasıyla birleşir. Peters'in sentetik görüşü, rasyonelliğin sınırlarının farkında olmayı da içerir; bu farkındalık, bireyde dönüştürücü bir tecrübe yaratır ve aklın sınırlarını takdir eden kişi için dinsel deneyim ufku açar.⁵⁰ Böylece Peters, eğitimi yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda varoluşsal ve ahlaki bir biçimde insanın kendini gerçekleştirmesine yönelik bir süreç olarak görür.⁵¹

Freire ve Peters'in eğitim felsefeleri, farklı geleneklere dayansa da insanın özgürleşme, ahlaki sorumluluk ve özerklik idealleri etrafında ortak bir zeminde buluşur. Her iki düşünür için de eğitim, bireyin edilgen bir nesne olmaktan çıkıp, dünyayı eleştirel biçimde algılayan ve dönüştüren bir özne hâline gelmesinin aracıdır.⁵² Freire için

⁴⁶ Cuypers, "The Life of Reason," 25, 162.

⁴⁷ White and White, "Richard Peters and His Legacy," 220-222.

⁴⁸ Cuypers, "The Life of Reason," 171.

⁴⁹ Cuypers, "The Life of Reason," 167, 178.

⁵⁰ Cuypers, "The Life of Reason," 172-173.

⁵¹ Cuypers, "The Life of Reason," 187-188.

⁵² Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 222, 243, 277.

özgürlük, bireyin kendi üzerine eleştirel yansıma yapması ve bu yansımayı praxis yoluyla eyleme dönüştürmesidir.⁵³ Bu özgürlük, insanın ontolojik görevi olan dünyayı adlandırma ve değiştirme edimiyle uyumludur.⁵⁴ Peters ise özgürlüğü, bireyin akılcı yaşam doğrultusunda eğitilmesi ve ahlaki muhakeme yoluyla özerk bir varlık hâline gelmesiyle ilişkilendirir.⁵⁵ Böylece Freire'in politik özgürleşmesi ile Peters'ın rasyonel özerkliği, insanın tam anlamıyla etik ve bilinçli bir varlık haline gelmesinde kesişir.

Freire'in özgürleştirici eğitimi, doğası gereği politik bir karakter taşır. Eğitim ya baskının yeniden üretimini destekler ya da insan özgürleşmesi için çalışır üçüncü bir yol yoktur.⁵⁶ Diyalog ve praxis, bu özgürleşmenin temel araçlarıdır. Diyalog, öğretmen ve öğrencinin bilgiyi karşılıklı olarak ürettiği ve eleştirel bilinci geliştirdiği bir epistemolojik ilişkidir.⁵⁷ Praxis ise, yansımayı eylemle birleştirerek bireyin gerçeği dönüştüren bir özneye dönüşmesini sağlar.⁵⁸ Bu yönüyle eleştirel pedagoji, karşı-hegemonik (counter-hegemonic) bir hareket olarak hem entelektüel hem toplumsal direnişi içerir.⁵⁹

Peters'ın analitik yaklaşımı ise, bireysel formasyon, kavramsal açıklık ve ahlaki muhakeme yetisinin geliştirilmesine odaklanır. Eğitimin amacı, belirli bir pratik sonuç değil, akılcı biçimin inşasıdır.⁶⁰ Onun “Ne demek istiyorsun?” ve “Bunu nasıl biliyorsun?” ilkeleri, eğitimin epistemolojik netliğini sağlamak üzere geliştirilmiştir.⁶¹ Peters'a göre özerklik, bireyin rasyonel yansıma ve eleştirel düşünme yoluyla kendi kaderini belirleme kapasitesidir.⁶² Bu süreç, Freire'in dışsal dönüşüm vurgusunun aksine, içsel bir olgunlaşma ve uygar bir yaşam idealine hizmet eder.⁶³

Sonuçta, Freire ve Peters'ın farklı yönelimleri, özgürleştirici eğitimin hem içsel (bireysel) hem de dışsal (toplumsal) boyutlarını bütünlendiren bir senteze ulaşır. Freire'in praxis temelli eylem çağrısı ile Peters'ın rasyonel özerklik vurgusu birlikte düşünüldüğünde, eğitim hem sosyal adalet hem de entelektüel olgunluk üretme kapasitesine kavuşur. Gerçek özgürleştirici eğitim ne soyut bir rasyonalizm ne de yansımadan yoksun bir aktivizmdir; o, bireyin aydınlanması ile toplumsal adalet arayışını birleştiren bütüncül bir praxistir.⁶⁴ Bu bağlamda Freire'nin eleştirel pedagojisi, eğitimi dönüşümün aracı olarak konumlandırmış ve öğrenenlerin öznel katılımını ön plana çıkarmıştır.⁶⁵ Bu etik ve epistemolojik çerçeve, çağdaş eğitim felsefesinde özgürleşme sorununa ilişkin tartışmaların teorik sürekliliğini anlamak açısından temel bir zemin sunmaktadır. Peters'ın kavramsal analizine dayanan rasyonel özerklik ve Freire'in praxis merkezli özgürleşme anlayışı, eğitimin yalnızca bilgi aktarımına indirgenemeyeceğini, aksine insanın hem bilişsel hem de etik dönüşümünü hedefleyen bir süreç olduğunu gösterir.

Freire ve Peters'ın yaklaşımları, modern eğitim felsefesinin hem etik hem de epistemolojik temellerini yeniden düşünülmesini zorunlu kılar. Her iki düşünür de eğitimi, insanın eleştirel, ahlaki ve toplumsal bir varlık olarak kendi özgürlüğünü inşa etme süreci olarak kavramsallaştırır. Freire'in praxis ve toplumsal dönüşüm vurgusu, Peters'ın akılcı özerklik ve ahlaki muhakeme idealiyle birleştiğinde, eğitim, bireysel bilinçlenme ile kamusal sorumluluğu bütünlendiren bir etik formasyona dönüşür. Bu sentez, çağdaş eğitim felsefesi için hem özgürleştirici hem de sürdürülebilir bir yön gösterir; çünkü gerçek eğitim, insanın hem düşünsel hem varoluşsal anlamda “kendi kendini

⁵³ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 126, 247, 277.

⁵⁴ Freire, *Education for Critical Consciousness*, 86.

⁵⁵ Cuypers, “The Life of Reason,” 144.

⁵⁶ Apple, *Education and Power*, 1.; Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 224.

⁵⁷ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 212, 243.

⁵⁸ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 126, 249, 277.

⁵⁹ Apple, *Education and Power*, 33.

⁶⁰ Apple, *Education and Power*, 148.

⁶¹ White and White, “Richard Peters and His Legacy,” 228.

⁶² Cuypers, “The Life of Reason,” 27, 34.

⁶³ Cuypers, “The Life of Reason,” 152.

⁶⁴ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 235.

⁶⁵ B. S. Chalaune, “Paulo Freire's Critical Pedagogy in Educational Transformation,” *International Journal of Research – GRANTHAALAYAH* 9, sayı: 4 (2021): 185.

Sonuç

Bu bölüm, Paulo Freire’nin eleştirel pedagojisi ile Richard S. Peters’in rasyonalite ve ahlaki özerklik temelli eğitim felsefesinin karşılaştırmalı analizinden elde edilen bulguların felsefi bir değerlendirmesini sunmaktadır. Bu felsefi inceleme, eğitimin epistemolojik, etik ve politik boyutlarını bütüncül biçimde anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma bulguları, Paulo Freire’nin eleştirel pedagojisinin temel argümanlarının, küreselleşme, neoliberal saldırılar ve piyasa tiranlıkları gibi çağdaş zorluklar karşısında radikal bir şekilde karşı-hegemonik bir eylem felsefesi olarak kalmaya devam ettiğini göstermektedir⁶⁶. Freire’in düşüncesi, dizginsiz kapitalizmin küresel ölçekte kitlesel eşitsizlikleri körüklediği bir dönemde⁶⁷, eğitimin politik doğasına dair uyarılarını sürdürmektedir; Freire’a göre eğitim ya baskının devamını desteklemek ya da insan özgürleşmesi için çalışmak üzere bir araçtır ve bu görevle uğraşmanın “güvenli” veya “nötr” bir yolu yoktur⁶⁸.

Elde edilen bu bulgular, Freire’in pedagojisinin yalnızca politik bir direniş biçimi değil, aynı zamanda insanın etik ve ontolojik özgürleşme süreci olduğunu göstermektedir. Bu durum, onun praxis (yansıma ve eylem birliği) kavramının merkezi önemini yeniden doğrular. Michael W. Apple’ın da belirttiği gibi, eleştirel pedagoji literatüründe kavramın anlam aşırılığı yaşansa da Freire’in praxis anlayışı, eğitimi somut toplumsal dönüşümle ilişkilendirmeyi sürdürür⁶⁹. Bu bakımdan Freire, özgürleşmeyi yalnızca teorik bir eleştiri değil, etik bir eylem çağrısı olarak görür.

Öte yandan Peters’in felsefesi, eğitimi akılcı bir yaşam biçimine başlatma olarak tanımlar. Peters’a göre eğitim, bireyin ahlaki muhakeme ve eleştirel düşünme yoluyla özerk bir varlık hâline gelmesini amaçlar. Bu rasyonel biçimlenme, duygusal ve etik duyarlılıkla desteklendiğinde, insanı yalnızca düşünen değil, aynı zamanda değerlere göre yaşayan bir özneye dönüştürür⁷⁰. Dolayısıyla Peters’in özgürlük anlayışı, Freire’in politik özgürleşme vurgusuna kıyasla daha içsel, etik ve bilişsel bir nitelik taşır.

Freire ve Peters’in yaklaşımları, modern eğitim felsefesinin hem etik hem de epistemolojik temellerini yeniden düşünmeyi gerektirir. Her iki düşünür de eğitimin amacını yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlamayan; insanın eleştirel, ahlaki ve toplumsal bir varlık olarak kendi özgürlüğünü inşa etme süreci olarak kavramsallaştırır. Bu anlamda her iki yaklaşım da eğitimi insanlaşma süreciyle özdeşleştirir.

Freire’in praxis ve toplumsal dönüşüm vurgusu, Peters’in akılcı özerklik ve ahlaki muhakeme idealiyle birleştiğinde, eğitim bireysel bilinçlenme ile kamusal sorumluluğu bütünleştiren bir etik formasyona dönüşür. Eğitim, bu bağlamda hem kişisel aydınlanmanın hem de toplumsal adaletin zeminini oluşturur.

Bu felsefi çözümleme, eğitimin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını özgürleştirici bir bakışla birleştirmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Freire’nin praxis temelli eylem çağrısı ile Peters’in rasyonel özerklik vurgusu birlikte düşünüldüğünde, eğitim hem sosyal adalet hem de entelektüel olgunluk üretme kapasitesine kavuşur. Gerçek özgürleştirici eğitim, ne soyut bir rasyonalizm ne de yansımadan yoksun bir aktivizmdir; aksine, bireyin aydınlanması (Enlightenment) ile toplumsal adalet arayışını birleştiren bütüncül bir praxistir⁷¹.

⁶⁶ Apple, *Education and Power*, 1, 5–6, 13, 27.; Tony Janes, Maria Oliveira ve Daniel R. Thomas, “Profound Love and Dialogue: Paulo Freire and Liberation Education,” *PMC – National Center for Biotechnology Information* (2023): 60.

⁶⁷ Apple, *Education and Power*, 13.

⁶⁸ Apple, *Education and Power*, 1, 5, 27.

⁶⁹ Apple, *Education and Power*, 13, 14, 20.

⁷⁰ Cuypers, “The Life of Reason,” 24, 148.

⁷¹ Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 235.

Eğitim politikalarının yalnızca bilgi aktarımını hedefleyen bir yapıdan çıkarılıp; eleştirel düşünme, ahlaki muhakeme ve toplumsal duyarlılığı merkeze alan bir anlayışla yeniden tasarlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda öğretmen eğitimi programlarında Freire'nin diyalojik yaklaşımı ile Peters'ın rasyonel etik ilkelerinin bütünleştirilmesi önem taşımaktadır. Böylece öğretmen, yalnızca bilgi aktaran değil, öğrencilerle birlikte düşünen ve sorgulayan bir rehber hâline gelir

Sonuç olarak, bu çalışma eğitimin insanlaşma süreci olduğunu ve özgürleşmenin hem bireysel özerklik hem de toplumsal sorumlulukla tamamlandığını göstermektedir. Bu sentez, çağdaş eğitim felsefesi için hem özgürleştirici hem de sürdürülebilir bir yön gösterir; çünkü gerçek eğitim, insanın hem düşünsel hem varoluşsal anlamda “kendi kendini gerçekleştirme” sürecidir.

Günümüz eğitim sistemleri, özellikle neoliberal politikaların belirlediği rekabetçi ve ölçülebilirlik odaklı yapıları nedeniyle bireyi özgürleştirmekten çok, performans göstergeleriyle uyumlu bir “başarı nesnesi” hâline getirmektedir. Bu bağlamda Freire'in diyalojik ve praxis merkezli pedagojisi, öğrencinin yalnızca bilgi tüketicisi değil, anlam kurucu bir özne olarak yeniden konumlandırılması gerektiğini hatırlatır. Örneğin, çağdaş müfredatlarda eleştirel medya okuryazarlığı, toplumsal adalet temalı yurttaşlık eğitimi veya katılımcı proje temelli öğrenme uygulamaları, Freire'in özgürleşmecî vizyonunun güncel yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Aynı şekilde, Peters'ın ahlaki muhakeme ve rasyonel özerklik ilkeleri, değerler eğitiminin duygusal retorikten çıkıp bilişsel derinlik ve etik tutarlılıkla yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında, eğitim kurumlarının görevi yalnızca bilgi aktarmak değil, öğrencilerin adalet, dürüstlük, sorumluluk ve empati gibi evrensel değerleri akıl yoluyla içselleştirebilmelerine imkân tanımadır. Dolayısıyla Freire ve Peters'ın düşünceleri birlikte ele alındığında, çağdaş eğitim sistemlerinin hem bireyi özgürleştiren hem de toplumu etik temeller üzerinde yeniden inşa eden bir dönüşüm sürecine rehberlik edebileceği görülmektedir.

Kaynakça

- Apple, M. W. *Education and power* (2nd ed.). Routledge, 2011.
- Bakhtin, M. *Rabelais and his world*. MIT Press, 1968.
- Budnyk, O., I. Nikolaiesku, Y. Solovei, O. Grebeniuk, K. Fomin ve V. Shynkarova. "Paulo Freire's critical pedagogy and modern rural education," *Revista Brasileira de Educação do Campo* 8, (2023): e16480. <https://doi.org/10.20873/uft.rbec.e16480>
- Chalaune, B. S. "Paulo Freire's critical pedagogy in educational transformation," *International Journal of Research – GRANTHAALAYAH* 9(4), (2021): 185-194.
- Cuypers, S. E. "The life of reason: R. S. Peters' Stoic philosophy of education," *Educational Philosophy and Theory* 47(9), (2015): 891-908.
- Davis, B. *Inventions of teaching: A genealogy*. Lawrence Erlbaum Associates, 2006.
- Freire, P. *Education for critical consciousness*. Seabury Press, 1994.
- Freire, P. *Pedagogy of the oppressed* (30th anniversary ed.). Continuum, 2000.
- Freire, P. *Pedagogy of the oppressed* (30th anniversary ed.). Bloomsbury, 2005.
- Freire, P. *Freire, critical pedagogy and culture circles*. University of California, 1985.
- Harris, W. J. ve D. Roter. "Paulo Freire's legacy in contemporary pedagogy," *Journal of Educational Thought* 58(2), (2024): 157-172.
- Held, D. *Introduction to critical theory: Horkheimer to Habermas*. University of California Press, 2014.
- Janes, T., P. Jones ve S. Morgan. "Reassessing Paulo Freire's critical pedagogy in contemporary contexts," *International Journal of Educational Research* 118, (2023): 60.
- Macedo, D. "Introduction" in *Pedagogy of the oppressed*, 30th anniversary, Editör: P. Freire, 1-28. Continuum, 2000.
- McLaren, P. "Freire, critical pedagogy and the tasks of the critical scholar-activist," *Studies in Education* 24(3), (1999): 121-138.
- Mannheim, K. *Ideology and utopia: An introduction to the sociology of knowledge*. Routledge & Kegan Paul, 1936.
- Özgen, U. "Richard Peters: Pioneering contributions to educational philosophy and their lasting impact," *Synesis* 16(4), (2024): 45-60.
- Peters, R. S. *Education as initiation*. George Allen & Unwin, 1964.
- National Center for Biotechnology Information. *Profound love and dialogue: Paulo Freire and liberation education*. 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11230641/>
- Rao, P. "Paulo Freire's critical pedagogy and modern rural education," *International Journal of Social Science Research* 11(2), (2023): 77-88.
- White, J. ve P. White. "Richard Peters and his legacy," *London Review of Education* 20(1), (2022): 197-230.